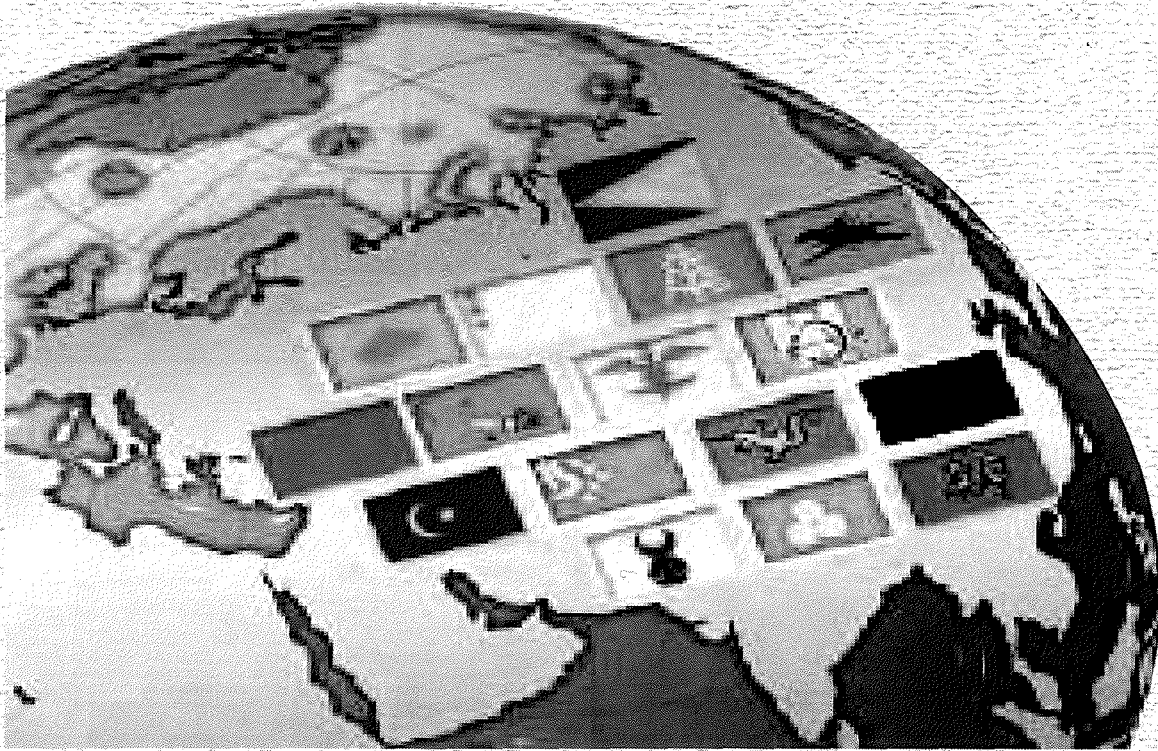

BİLKENT ÜNİVERSİTESİ

VI. ULUSLARARASI BÜYÜK TÜRK DİLİ KURULTAYI BİLDİRİLERİ

25 -28 EYLÜL 2011
ERZURUM

ANKARA 2011

BİLKENT ÜNİVERSİTESİ

**VI. ULUSLARARASI
BÜYÜK TÜRK DİLİ KURULTAYI
BİLDİRİLERİ**

25-28 EYLÜL 2011

ERZURUM

Redaktörler
Dr. Hamza ZÜLFİKAR
Dr. Rasim ÖZYÜREK

Sayfa Düzeni ve Grafik Tasarım
Aynur TOKER

ISBN: 978-975-6090-71-8

Baskı Sayısı: 120

Baskı: Uzerler Matbaacılık Ltd. Şti.

AKADEMİK KURUL

ONURSAL BAŞKAN

Ali DOĞRAMACI
Bilkent Üniversitesi ve Müttevelli Heyet Başkanı

KURULTAYI DÜZENLEME KURULU BAŞKANI

Rasim ÖZYÜREK
Bilkent Üniversitesi Bölge Ülkeleri Kurs Programları Direktörü

BİLİM KURULU

- Hamza ZÜLFİKAR
- Haluk Şükrü AKALIN
- Gürer GÜLSEVİN
- Mustafa ÖNER
- Rasim ÖZYÜREK
- Âbide DOĞAN
- Osman HORATA
- Zühâl ÖLMEZ
- Mehmet ÖLMEZ
- Murat ÖZBAY
- Naciye YILDIZ
- Mehmet AYDIN
- Fikret TÜRKMEN
- Vugar SULTANZADE
- Layli ÜKÜBAYEVA
- İrfan MORİNA
- Tofik HACIYEV
- Sevim PİLİÇKOVA
- Serkewt M. AZİZ
- İsmail AŞIKOĞLU
- Sare ÖZ

İÇİNDEKİLER

- **Dr. Hamza Zülfikar** – Türkçe Terim Türetmede Temel Alınan Anlam ve Yapı Sorunu 1-5
- **Dr. İbrahim Atabey** - İsim Tamlaması ile Sıfat Tamlamasında Türkiye Türkçesinin Seçimi 6-11
- **Dr. Eyüp Akman** - Türkçede Nitelenen Eki Üzerine 12-16
- **Dr. Kerime Üstünova ve Meral Güllülü Akkök** – Türkçede Dil Birimlerinin Soyuttan Somuta Geçiş Üzerine 17-25
- **Dr. Abide Doğan** - Romanların Dünyasına Yansıyan Erzurum 26-38
- **Dr. Ayşegül Çelepoğlu** - Çocuk Edebiyatında Evliya Çelebi'nin Yeri Üzerine Bir Çalışma 39-44
- **Dr. Yasemin Dinç Kurt** - Bir Kenti Mekân Merkezli Edebî Bir Türden Okumak 45-61
- **Cihan Çinkı** - İhsan Oktay Anar'ın Kıtalar Atlası Romanında Tarih ve Kurmaca 62-68
- **Dr. Serdar Odacı** - Ahmet Ümit'in İstanbul Hatırası Adlı Romanında Semboller 69-75
- **Dr. M. Sıtkı Aras - Adem Yavuz Sönmez** - Erzurum Ziraatında Hayvancılıkta Kullanılan Mahalli Terimler ve Bunların Genel Kültürdeki Yerleri 76-85
- **Abdullah İpek** - Türkçenin Bilinmeyen Bir Darbimesel Risalesi: "Darb-ı Mesellerimiz Hakkında Tahlili Tedkikat" Adlı Risalesi 86-92
- **Dr. Naciye Yıldız**- Evliya Çelebi Seyahatnamesinde Erzurum Halk Kültürü..... 93-106
- **Dr. Sema Uğurcan** - Behçet Necatigil'in Radyo Oyunlarında Türkçeyi Kullanma Sanatı 107-115
- **Dr. Bakytgul Kulzhanova** - Orta Asır Türk Eserleri <<Kutadgu Bilig>> (XI-XII Asırlar) ve <<Hibe-Tül-Hakaik ile>> İlgili Ortak Motifler..... 116-125
- **Dr. Rasim Özyürek** – Bilkent Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği Bölümü Mezunu Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenlerinin Aktif Eğitimdeki Rollerini Üzerine Bir Araştırma 126-130
- **Diyar Sait Erbilli – Dr. Rasim Özyürek**- Okullarda Öğrenme ve Öğretme 131-134
- **Ayşin Tahaoğlu** - Uluslararası Bakalorya Programı Çerçevesinde Türk Dili ve Edebiyatı Öğretiminde Yeni Yaklaşımlar 135-138
- **Ahmet Sönmez** – Öğretmen Yetiştirme Programları 139-155
- **Gölnur Aydın**- İlköğretim 6. Sınıf Öğrencilerinin Yazma Becerisi Eğilimlerinin Belirlenmesi 156-161
- **Dr. Serkewt M. Aziz** - Edebiyat Öğretiminde Çağdaşlaşma 162-164
- **Dr. Rübabe Aliyeva** - Oğuz Türklerinin Düşüncesinde "Yirmidört" ve "Otuziki" 165-168
- **Dr. Aysun Demirez Güneri**- Yeni Uygur Türkçesinde Fiillerden Türetilmiş Kişi Adları" 169-177
- **Cihan Çakmak** - Türkçe ve İngilizcedeki Bazı Akralılık Adlarının Karşılaştırılması Üzerine Bir Deneme... 178-192
- **Dr. Hülya Gökçe** - Tatar Türkçesinde Sıfatların Derecelendirme Kategorisinin Gelişimi 193-201
- **Recai Ünal** - Çağdaş Türkiye Türkçesi'nde ve Çağdaş Azerbaycan Türkçesi'nde Zaman-Kip-Görünüş Düzeninin Durumu 202-218

- **Dr. Ejder Ağayev ve Dr. İbrahim Kurt** - Azerbaycan'da Türk Düşüncesi Üzerine Bir Çalışma.....219-225
- **Sibel Hüseyin** - Bulgarcadaki Türkçe Alıntılara Yeni Örnekler226-235
- **Kaan Temizel** – Mübadele Bölgeleri ve Kılıkış'ta Türkçe236-238
- **Dr. A. Hamit Sunel** - Çeviri Bir Dile Doğru mu?.....239-245
- **Dr.Hakan Özdemir**-Anlam Olayları Açısından Bazı Sözcüklerin Türkiye Türkçesindeki Durumu246-250
- **Dr. Çulpan Zaripova Çetin** - Ö. Beşirov, A. Şamov ve M. Mehdiyev'in Eserlerinde Tatar Türklerinin Milli Değerleri251-261
- **Dr. Naile Hacızade** - “Kan” Sözcüklü Deyimlerin Anlam Özellikleri262-267
- **İsmail Aşıkoğlu** - Türkçede Yazım268-276
- **MA. Reşide Gürsu** –Ortak Zorunlu Türk Dili Dersi Kitaplarındaki “Bakış Açısı” Kavramı.....277-282
- **Gamze Kargı** - Görünmek Fiilli Yapılar283-288
- **Dr. Abdurrahman Gülbeyaz** - Toplumsal Çatışma ve Dilsel Davranış: Türkçe ve Almancanın İlişkisi Örneğinde289-305
- **Dr. Aziz Merhan**- Yeni Türk Yazı Dillerinin Öğretiminde Karşılaşılan Bazı Sorunlar ve Çözüm Önerileri..306-311
- **Aram N. Faidhullah** - Kuzey Iraklı Koya ve Selahattin Üniversiteleri Öğrencilerinin Türkçe Öğrenimlerinde Karşılaştıkları Sorunlar ve Çözüm Önerileri312-315
- **MA. Birjan Duygu Şimşek** - Edebiyat ve Dil Anlatım Derslerinde Öğrencilerin Derse Karşı Tutumlarındaki Olumsuzluklar ve Çözüm Önerileri316-328
- **MA. Zehra Ezgi Turaç** - Yabancı Dille Eğitimin Ortaöğretim Düzeyindeki Öğrencilerin Ana Dil Gelişimine Etkisi329-332
- **Ali Çelik** – İnternette Özensiz Türkçe Kullanımı333-340
- **Oya Büyükün** - Türkçe Eğitiminde Yaratıcı Drama341-345
- **Dr. Aziz Gökçe** - Osmanlı Türkçesinden Cumhuriyet Dönemine Yapı ve Anlam Bakımından Değişime Uğrayan Kalıp İfadeler: Deyimler346-353
- **Dr. Ermanno Visintainer** - Moğolistan'ın (türetilen) Edebiyatlarındaki Destanların Sürekliliği Orhun Abidelerinden Moğolların Gizli Tarihine Kadar354-359
- **Dr. M. Faruk Toprak** - Türkçede Kullanılan En Eski Arapça Kelimeler360-364
- **Dr. Hayal Zülfikar** - Türk Dili ve Edebiyatının Eski Terimlerini Yorumlama365-370
- **Dr. Mukadder Güneri** - Artvin Ardanuç Ağzıyla İlgili Bir Değerlendirme371-387
- **Dr. Zuhale Yüksel** - Başkurt Türkçesinde De- Fiilinin Kalıplaşması ve Metaforları.....388-397

**VI. ULUSLARARASI
BÜYÜK TÜRK DİLİ KURULTAYI
BİLDİRİLERİ**

TÜRKÇE VE İNGİLİZCEDEKİ BAZI AKRABALIK ADLARININ KARŞILAŞTIRILMASI ÜZERİNE BİR DENEME

Cihan ÇAKMAK*

I. GİRİŞ

Dünyanın en eski ve köklü milletlerinden biri olan Türkler zengin bir medeniyet kurmuşlardır. Türkler, il, ülüş sistemleri, toplum hiyerarşisi, ordu disiplini ve diğer devletlerle kurduğu diplomasi ilişkileriyle de gelişmiş bir dünya görüşüne sahip olmuşlardır (Gumilëv 2002: 14).

Bu münasebetle Türklerin dili de çok eski ve köklü bir geçmişe sahiptir. Türkler uzun tarihleri boyunca gerek sözlü gerekse yazılı olarak pek çok eser ortaya koymuşlardır. Yazılan bu eserler Türkçenin zenginliğini de yansıtmaktadır. Bir dilin zenginliğini belirlememizde bazı ölçütler vardır. Bunlardan biri de akrabalık adlarıdır.

“Akrabalık adları, bir dilin anlatım yolları, dili konuşan ulusun dünya görüşü bakımından son derece ilgi çekici öğelerdir. Diller arasındaki akrabalığın saptanmasında da bu adlar, güvenilir ölçüler olarak kullanılabilir.” (Aksan 1978: 97).

Türk toplumunda akrabalık adları diğer dillerde görülmeyecek derecede zenginlik arzeder. Bunun kaynağında da Türklerdeki aile kurumunun ve akrabalık ilişkilerinin çok sağlam bir yapıya dayanması yatmaktadır. Türkçedeki akrabalık adlarının zenginliğine bir örnek verecek olursak bugün İngilizcede birden çok akrabalık adını karşılamak için tek kelimedenden faydalanılır. İngilizcedeki *uncle* kelimesi “amca, dayı, enişte”; *aunt* kelimesi ise “teyze, hala, yenge” anlamlarına gelir. Oysa Türkçede söz konusu kelimeler için yüzlerce karşılık bulmak mümkündür.

Aynı durum diğer Hint-Avrupa dilleri için de geçerlidir. Örneğin Almanca’da baba ile annenin erkek kardeşlerine yani amca ve dayıya *Onkel*, kız kardeşlerine yani hala ve teyze için *Tante* denildiği hâlde Türkçede farklı akrabalık terimleri için (amca-dayı, teyze-hala) ayrı ayrı karşılıklar bulunması dikkat çekicidir. (Aksan 1978: 97).

“Bugünkü Türkiye Türkçesinde *enişte*, *bacanak*, *baldız*, *elti*, *görümce*, *yenge*, *hala*, *dayı*, *amca* gibi kelimeler, akrabalık adlarında Türkçenin ayrıntıya inen, çeşitli akrabalık bağlarını ayrı ayrı kavramlar haline getiren bir dil olduğunu göstermektedir. Almancada erkeğin ve kadının erkek kardeşlerine aynı zamanda kız kardeşin kocasına *Schwager*’in sırasına göre ‘hısım’ anlamına geldiğini de işaret eden H. SESLİ, bunun Alman dil tablosunda boşluk olduğu anlamına alınmaması gerektiğini kabul eder.” (Aksan 1978: 97).

* Çankırı Karatekin Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, cihancakmak1818@gmail.com

Türkçe	Fince	Fransızca	Almanca	İngilizce
kayın birader	lanko	beau-frère	Schwager	brother-in-law
enişte	lanko	beau-frère	Schwager	brother-in-law
bacanak	—	beau-frère	Schwager	brother-in-law
baldız	—	belle-sœur	Schwägerin	sister-in-law
elti	—	belle-sœur	Schwägerin	sister-in-law
görümce	nato, källy	belle-sœur	Schwägerin	sister-in-law
yenge	källy	belle-sœur	Schwägerin	sister-in-law
hala	täti	tante	Tante	aunt
teyze	täti	tante	Tante	aunt
dayı	eno	oncle	Onkel	uncle
amca	setä	oncle	Onkel	uncle

Tablo. Doğan Aksan “Anlambilimi ve Türk Anlambilimi” s. 98.

1. AKRABALIK ADLARI

Akraba kavramı, “1. Kan veya evlilik yoluyla birbirine bağlı olan kimseler, hısım. 2. *mec.* Oluşma yönünden aynı kaynağa dayanan şeyler, 3. *mec.* Biri diğerinin sonucu olan şeyler” şeklinde tanımlanmaktadır (*Türkçe Sözlük* 2005:57). Bunun yanında akrabalık terimi onunla ilişkin iki yan yapı üzerine kuruludur. Bunlardan ilki soy yapısı veya yakınlığı, diğeri ise sıhriyet yapısıdır (Divitçioğlu 2000: 143).

Akrabalık kan ile bağlantılı biyolojik ve genetik bir yakınlıktır. Bundan dolayı Türkçede *baba* ve *kardeş* kelimeleri, muhtemelen *kan* kelimesiyle aynı aileden olan kelimelerle ifade edilmiştir. Örneğin Eski Türkçede *ka* “akraba, arkadaş”; *kang / kañ / kan* “baba”; *kadaş* “akraba, dost, birader” anlamındadır (Buran 2000: 173). Akrabalık kavramı için *Nehcü'l-Ferâdis*'te “akraba, yakınlar” anlamında karşımıza çıkan *yak yawuk* tabiri de dikkat çekicidir (Ata 1998: 466).

1.1. TÜRKÇEDE AKRABALIK ADLARI

Zengin ve köklü bir geçmişe sahip olan Türkçenin tarihî dönemlerinde, özellikle de Eski Türkçe döneminde akrabalık adlarını karşılamak için pek çok kelimenin kullanıldığını görüyoruz.

Eski Türkçenin yazıya geçirilmiş ilk belgeleri olan Orhun Abidelerindeki *oguş* kelimesi “oymak, hısım, akraba, kabile, soy sop, kavim, kardeş, aile, nesil, soy” (Ergin 2002) anlamlarına gelmekte ve akrabalık kavramını en geniş şekilde karşılamaktadır (Ergin 2002). Bunun yanı sıra abidelerde görülen akrabalık adları şunlardır: *apa* “ecdad, büyük baba”, *atı* “yeğen, kardeş çocuğu”, *bişük* “nesil, akraba, soy sop, kavim kardeş, akrabalık”, *çıkan* “yeğen, halazade, teyzezade”, *eçi* “amca, ağabey”, *eçü* “ecdad, ata, büyük baba”, *ini* “küçük kardeş, kardeş” (Ergin 2002), *ini* “erkek kardeş”, *kañ* “baba”, *kız* “kız”, *oğ(ı)l* “oğul, evlat”, *oğ* (II) “boy, kabile; boy örgütü”, *ög* “anne, üvey anne”, *siñil* “kız kardeş”, *yurç* “kayın birader”, *yutuz* “eş, zevce, harem” (Tekin 2006), *eçü apa* “ata, ced”, *eze* “teyze” (Clauson 1972), *käliñ* “gelin”, *yägün* “küçük erkek kardeş, yeğen” (Aksan 1978: 97).

Tuncer Gülensoy “*Altay Dillerinde Akrabalık Adları*” başlıklı makalesinde akrabalık adlarını şu gruplara ayırmıştır:

1. Aile içi yakınlık: baba, anne, ana, kız kardeş (küçük kız kardeş, büyük kız kardeş, abla, erkek, kardeş, küçük erkek kardeş, büyük erkek kardeş, ağabey)
2. Baba tarafından akrabalık: (kan yakınlığı olan akrabalık) dede, babaanne, ebe, amca, amca oğlu, amca kızı, hala oğlu, hala kızı (kan yakınlığı yoktur)
3. Anne tarafından akrabalık: dede, büyükbaba, anneanne, nine, büyükanne, teyze (=annenin küçük veya büyük kız kardeşi), dayı (=annenin küçük veya büyük erkek kardeşi), teyze oğlu, teyze kızı, dayı oğlu, dayı kızı.
4. Evlilikle olan akrabalık: yenge (=büyük veya erkek kardeşin veya amca ile dayının eşleri), enişte (=büyük veya küçük kız kardeşin veya teyze ile halanın kocaları), güvey (damat), dünür (=birbirlerinden kız ya da oğlan alıp veren anne ya da babanın birbirlerine göre adı), baldız (=erkeğe göre karısının büyük ya da küçük kız kardeşi), kayın (veya: kayınbirader erkeğe ya da kadına göre, erkeğin ya da kadının erkek kardeşleri), elti (=iki erkek kardeşin karılarının birbirlerine göre adı), kaynana (kayın valide), kaynata (kayın peder), kuma (=eskiden birinci kadın üzerine nikahla alınan ikinci kadın) (Gülensoy 1973-1974).

Yong Song Li “*Türkçede Akrabalık Adları*” adlı kitabında akrabalık terimlerini iki ana başlık altında toplamıştır:

A. KAN YOLUYLA AKRABALIK BİLDİREN TERİMLER

1. “Dede” anlamındaki terimler (abuşka, ağa ~ aқа, ana atası, ata atası, kart ata, eңi, tay ata vb.)
2. “Nine” anlamındaki terimler (ana ~ ene, ana anası, ata anası, apa ~ aba, bibi, eңe vb.)
3. “Baba” anlamındaki terimler (aқа, ağa ~ aқа, apa ~ aba, ata, baba, dede, қаң vb.)
4. “Anne” anlamındaki terimler (ana ~ ene, apa ~ aba, eңe, ög vb.)
5. “Amca, Dayı” anlamındaki terimler (abaға, aқа, ağa ~ aқа vb.)
6. “Hala, teyze” anlamındaki terimler (ana kız қарындаşı, ata kız қарындаşı, apa ~ aba)
7. “Erkek kardeş” anlamındaki terimler (aқа, ağa ~ aқа, apa~ aba, äkä vb.)
8. “Kız kardeş” anlamındaki terimler (abla, apte, baldız, çіçe, eңe vb.)
9. “Kuzen; kuzin” anlamındaki terimler (amca çocuğu, dayı çocuğu, hala çocuğu vb.)
10. (Birbirine karşı) “Kuzen / Kuzin çocukları” anlamındaki terimler (öç tuған vb.)
11. “Oğul” anlamındaki terimler (bala, malay, oğlan, oğo vb.)
12. “Kız” anlamındaki terimler (қыз vb.)
13. “Yeğen (kardeş çocuğu)” anlamındaki terimler (atı, ini, kardeş kızı, kardeş oğlu, қарындаш vb.)
14. “Torun” anlamındaki terimler (ahtıқ, atı, bala, çawluқ, torun vb.)

B. EVLİLİK YOLUYLA AKRABALIK BİLDİREN TERİMLER

1. “Koca” anlamındaki terimler (abuşka, bay, beg, cubay, er, eren vb.)
2. “Karı” anlamındaki terimler (abaқay, biçe, eş, қarı, қатun, күндеш vb.)
3. “Kaynata” anlamındaki terimler (ata, babay, қayın, қayın ata, қayna vb.)
4. “Kaynana” anlamındaki terimler (ene, қayın ana ~ қayın ene, қуңуғ, күye vb.)
5. “Kız kardeşin kocası; hala kocası; teyze kocası = enişte” anlamındaki terimler (enişte, күдегü, пақа vb.)

6. “Erkek kardeşin karısı; amca karısı; dayı karısı = yenge” anlamındaki terimler (kelin, küküy, tay ene, yenge vb.)
7. “Kayın birader” anlamındaki terimler (baldız, ini, kayın, kayın ağa, kayın karındaş vb.)
8. “Baldız, görümce” anlamındaki terimler (apa ~ aba, baldız, biyke, eke, görümce vb.)
9. “Bacanak” anlamındaki terimler (baca ~ bacanağ vb.)
10. “Elti” anlamındaki terimler (abısın, elti, kelin, kelindeş vb.)
11. “Kızın kocası” anlamındaki terimler (küdegü, küräkän vb.)
12. “Oğulun karısı” anlamındaki terimler (kelin vb.)

1.1.1. AMCA ve DAYI AKRABALIK ADLARI

1.1.1.1. abağa

Sibiryada konuşulan Türk lehçelerinden olan Altaycada amca kelimesi; abay “amca” şeklindedir. Bu kelime aslen seslenme biçimi olup abay < abağay kelimesinden gelmektedir.

Hakasçada abā “amca; ağabey”, Yakutçada abağa “amca, babanın ağabeyi” demektir (Li 1999: 125).

ABAĞA kelimesi Çağatayca’da “amca” anlamındadır. Kıpçakça ve Altaycada ABAGA “amca”, ABAGAY 1. Karısının büyük erkek kardeşi (Altayca). 2. Aynı boyda bulunan akrabaya verilen isim (Altayca). 3. Amca, babanın ağabeyi (Teleütçe, Kumandica) (Binler 2007: 10).

1.1.1.2. aça

Bu kelime günümüz Türk lehçelerinde “amca” ve “ağabey” anlamında kullanılmaktadır.

TT. ağ. aca “amca; abla; anneanne, nine” (DS I: 35)

Hak. aça “ağabey; amca” “büyük kardeş; amca” (Pokrovskaya 1961: 28).

Tuv. aça: otets “ata” (Tuvinsko-russkiy slovar’: 1968: 77).

Şor. aça “büyük kardeş; büyük abla; hala” (Pokrovskaya 1961: 28).

Alt. açi “babanın küçük kardeşi; amca” (Pokrovskaya 1961: 28).

1.1.1.3. ağa ~ aķa

Moğolcadan dilimize geçen bir kelimedir. Günümüzde pek çok Türk lehçesinde farklı anlamlarda zengin bir kullanıma sahiptir (Li 1999: 26).

ağa|| aķa 1. Ağabey; amca; 2. Baba; 3. Saygıdeğer adam, 4. Beyefendi, zâbit; 5. Harem ağası; 6. Fahrî unvan anlamlarına gelmektedir (Pokrovskaya 1961: 33).

Az. Gag. Kta. Tkm. aga

Bşk. Kaz., Kkp., TT., Yakut. ağa (Pokrovskaya 1961: 33).

Y.Uyg. ağa “ağabey; amca (yaşça büyük erkeğe seslenme biçimi), aķe “amca”

Kaz. ağay “amca; dayı”

Kkp. nemere¹ ağa “amca; dayı”

Bşk. ağa “ağabey; amca”

Kır. ağa “ağabey; (yeğeninden yaşça büyük olan) amca; (baba tarafından) yaşça büyük akraba” (Li 1999: 126-127).

Kır. ağa “ağabey” (Kırgız Sözlüğü Yudahin-Taymas 1998).

¹ nemere “torun” (Bazyniyazov, Koç, Başkapan 2003: 401).

1.1.1.4. amca

Talat Tekin'e göre *amca* kelimesi *aba aç-a-sı* veya *aba eçe-si* "babanın ağabeyi" şeklinde Türkçe bir terkipten gelmektedir. Osmanlıca'da *abıca, amıca, amuca, amca* vb. biçimler de görülür¹ (Tekin 1960: 288).

TT. *amca* "1. Babanın erkek kardeşi." (*Türkçe Sözlük* 2005: 88).

TT. *ağ. abca, abıca, abıcı, abuca, apca, apça, amıca, amuca, emce, emice* "amca" (DS I: 2, 3, 5, 18, 238-239, 286, III: 1730, 1735, 1740).

Gag. *amuca, amıca* "amca"

Kta. *emce* "amca"

1.1.1.5. ana karındaşı, ata karındaşı

Bu tamlamalar "anne(nin erkek) kardeşi" yani "dayı" ve "baba(nın erkek) kardeşi" yani "amca" anlamına gelmektedir (Li 1999: 129).

Bu tamlamalar tarihî metinlerde de karşımıza çıkmaktadır:

ata karındaşı (TS I: 269)

ata karındaşı "amca" (NF: 8, 13, 16, 34, 108, 293)

Günümüz Türk lehçelerinden Karaimcede ana karındaşı "dayı", baba karındaşı "amca" şeklinde kullanılmaktadır (Li 1999: 129).

1.1.1.6. baba

Biçimsel olarak çocuk diline has olan bu kelime günümüz Türk lehçelerinde "amca" ve "dayı" anlamıyla kullanılmaktadır:

Özb. *ağ. bāba, baba, babay, bāwa, bā, bābā, bābāy, bāwa, bāway, bāwā, bāwā, bowa, buwā, buwā* "dede; dedenin veya ninenin babası; yaşlı kişi; amca, dayı (babanın veya annenin ağabeyi); baba; amca; babadan yaşça büyük herhangi bir adam; yaşlı insanlara saygılı seslenme biçimi" (babay, bābāy ve bāway) şeklinde görülür.

Tat. babay 1. Dede, ata, 2. Dedenin büyük erkek kardeşi, 3. Kayınpederin babası, 4. Yaşlı muhterem kimse, 5. Ailede anne ve babadan yaşça büyük herhangi bir erkek. (Öner 2009: 33).

Bşk. babay "yaşlı kişi; dede; amca, dayı (babanın veya annenin ağabeyi); kaynata (karının babası)" (Li 130'dan: Başkirsko-russkiy slovar 1958).

1.1.1.7. eçi

Eçi kelimesi Köktürk döneminde özellikle de Orhun Abidelerinde yoğun olarak görülen bir akrabalık terimidir. Abidelerde eçi "ağabey, amca" anlamlarına gelmektedir.

Kül Tigin Yazıtının Doğu yüzünün 26. satırında;

Kaŋımız eçimiz kaŋanmış bodun atı küsi yok tiyin... "Babamızın amcamızın kazanmış oldukları halkın adı sanı yok olmasın diye..." (Tekin 2006)

Bilge Kağan Yazıtının Doğu yüzünün 5. ve 6. satırlarında;

Anta kisre inisi eçisin teg kılınmaduŋ erinç. "Ondan (sonra kardeşleri ağabeyleri gibi) yaratılmamış şüphesiz." (Tekin 2006).

Günümüzde Türkçede özellikle de ağızlarda kullanılan şu kelimelerin Eski Türkçe döneminde kullanılmış olan *eçi* kelimesiyle ilgili olması muhtemeldir.

¹ Ayrıntılı bilgi için bk. Talat Tekin "Amca" ve "Teyze" Kelimeleri Hakkında, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten* 1960: 283-294.

TT. ağ. ece “baba; amca; erkek kardeş; babaanne; kadın; arkadaş, samimi arkadaş; ağa; aksakallı ihtiyar; hala çocuğu”, ede “büyük kardeş”, eci “dede; amca” (DS III: 1659, 1664).

Tat. ağ. äcäy “ağabey; ağabeye seslenme; ablaya seslenme” (Li 1999).

Kır. ece “baba tarafından kız kardeş, hala; abla” (Pokrovskaya 1961: 28).

Tkm. ece “anne; hala; abla” (Pokrovskaya 1961: 28).

Bşk. ece¹ “anne” (Pokrovskaya 1961: 28).

Hak. aç² “amca”; aç “baba tarafından yaşça büyük (kimse)”; içe “anne” (Pokrovskaya 1961: 29).

Alt. ede “hala; abla” (Pokrovskaya 1961: 29).

Yak. ediy “hala; abla; baldız” (Pokrovskaya 1961: 29).

Özb. oyi “anne” kelimesi ece’nin değişik bir formu olup “anne” anlamına gelmektedir. (Pokrovskaya 1961: 29).

Tuv. ie ve onun değişik formları olan *ava* ve *avay* kelimelerinin kökeni de *ece* kelimesine bağlanmakta ve “anne” anlamına gelmektedir (Pokrovskaya 1961: 29).

1.1.1.8. küçük ata

“Küçük baba” anlamına gelen bu tamlama bugün bazı Türk lehçelerinde kullanılmaktadır.

TT. ağ. küçük buba “Babanın küçük kardeşi, küçük amca.” (DS IV: 3025).

Y.Uyg. küçük ata “amca (babanın küçük erkek kardeşi)” (Li 1999).

1.1.1.9. tağay

Bu kelime “dayı” anlamına gelir. Bu kelimenin *tay ata*, *tay ene*, *teyze* gibi şekilleri de vardır. Tağay “dayı” kelimesi tarihî kaynaklarda da görülmektedir (Li 1999: 132).

“Eski ve Orta Türkçede ‘annenin ağabeyi veya erkek kardeşi’ mânasında kullanılmış olan *tagay* ~ *tagayı* kelimesi Yakutça’da ve Türk lehçelerinin çoğunda bugün de yaşamaktadır. Kırgız lehçesinde bu kelime iki ayrı yönde gelişerek *taga* ve *tay* şekillerini vermiştir. *taga* şekli kelimenin asıl mânasını devam ettirmekte, *tay* ise umumi bir mâna ile ‘anne tarafından akrabalık’ ifade eden bir tabir olarak çeşitli akrabalık adlarının terkinde kullanılmaktadır: *tay ata* “annenin babası, anne tarafından dede”, *tay ene* ‘annenin annesi, anne tarafından nine’, *taa-ceñe* (< *tay ceñe*) ‘annenin büyük kadın akrabası, annenin büyük akrabasının karısı.’” (Tekin 1960: 293).

tağay “dayı” (DLT III: 238).

tayu “dayı” (TS V: 3782).

tayı “dayı” (TS II: 1324, III: 1484).

tagai “dayı: USp 294” (EUTS 1968).

tay “Dayı” (BM, TA) (Toparlı 2003: 266).

tayı “Dayı” (Kİ) (Toparlı 2003: 266).

Bugünkü Türk lehçelerinde *dayı* kelimesi şu şekilde görülmektedir:

¹ ecelik kelimesi Moğolca ve Buyratçada “üvey ana” anlamına gelmektedir. (Pokrovskaya 1961: 28)

² Hakasçada *aça*, *açı*, *içe* şeklinde üç fonetik varyantı vardır. *açı*||*ece* terimi genel olarak farklı Türk Lehçelerinde “büyük akraba” anlamına gelmektedir. Bunun yanında Hakasçada *içem*, *ijem*, *işem*, *izem* gibi fonetik varyantları olan bu kelimelerin hepsi de “anne” anlamına gelmektedir. (Pokrovskaya 1961:29)

TT. dayı 1. Annenin erkek kardeşi. 2. *sf. hlk.* Cesur, yiğit. 3. *ünl. hlk.* Yaşlı erkeklere söylenen bir seslenme sözü. (*Türkçe Sözlük* 2005).

tay/dayı kelimesi sadece Kazak, Başkurt, Çuvaş ve Tatar lehçelerinde bulunmamaktadır. Bununla birlikte tay/dayı kelimesi Türk akrabalık terimleri içinde çok önemli bir yer tutmaktadır (Pokrovskaya 1961: 47).

Anne tarafındaki bütün akrabalıklar tay/dayı kelimesine bağlanmaktadır. Bu kelime fonetik yönden büyük bir ilgi uyandırmaktadır.

Dayı kelimesinin karakteriyle ilgili 3 görüş vardır:

1. Grup Kuzey-Doğu Türk Lehçeleri: Alt. taay, Hak. tay, Kır. tay, Şor. tai, Tuv. daay, Yak. taay.

2. Grup Güney-Batı Türk Lehçeleri: Az. dayı, TT. dayı, Tkm. dayı.

Gagavuzca'da *dayı* kelimesinin iki şekli vardır: birincisi *dayıka*, ikincisi *dayın* kelimeleridir. *Dayıka* kelimesindeki *-ka* yapısı Slav dillerinin etkisiyle Gagavuzca'ya geçmiştir (Pokrovskaya 1961: 47-48).

3. Grup: Bu grup ilk iki gruptan söyleniş yönünden farklıdır. Örneğin Kır. tağa, Özb. toğa, Uyg. taqa şeklindedir (Pokrovskaya 1961: 48).

Dayı kelimesinde tarihî süreçte şu fonetik gelişim izlenebilir:

tağa || tağay > taay || daay > tay || day > dayın > dayı (Pokrovskaya 1961: 48).

Y. Uyg. tağa “dayı” (Necip 1995: 384).

Tat. tay “Mişer Tatarlarında eski âdet üzere kız kardeşinin bir çocuğunu yanına alan dayı.” (Öner 2009: 269).

Tat. abzyı “amca; dayı; ağabey” (Li 1999: 136).

Kır. tağa “dayı” (Yudahin 1998: 697).

Tkm. DAYI (da:yı) 1. dayı, 2. dayı (kendinden yaşlı erkeklere seslenmede kullanılır.) (TTS 1995: 139).

1.1.2. HALA ve TEYZE AKRABALIK ADLARI

1.1.2.1. ana kız karındaşı, ata kız karındaşı

Ana kız karındaşı yapısı “teyze”; ata kız karındaşı ise “hala” anlamına gelmektedir.

Tarihî metinlerde de geniş bir kullanım alanına sahiptir:

ana kız karındaşı “teyze” (Li 1999 138'den: KG: 63a/8).

ana kız karındaşı “teyze” (Li 1999 138'den: MA).

ana sinli “teyze (annenin küçük kız kardeşi)” (Li 1999 138'den: BN: 27a).

ana tişi karındaşı “teyze” (Li 1999 138'den: MTGR: 42, 290).

ata ekisi “hala” (Li 1999 138'den: İM).

ata kız karındaşı “hala” (Li 1999 138'den: KG: 63a/8, 72b/12).

ata kız karındaşı “hala” (NF 1995: 13).

1.1.2.2. äciy

Bu kelime Türkçeye Moğolcadan geçmiş olup bugün Yakutçada äciy “hala, teyze” anlamlarında kullanılmaktadır (Li 1999: 139).

1.1.2.3. bibi

Bibi kelimesi bugün özellikle Türkiye Türkçesi ağızlarında “hala” anlamında kullanılmaktadır.

bibi “hala; amca karısı; anne; abla; nine; teyze” (DS I: 677-678).

TT. bibi *hlk*. “Babanın kız kardeşi, hala” (TS 2005: 262).

Az. bibi “hala”

1.1.2.4. eçe

TT. ece “Güzel kadın; kraliçe” (*Türkçe Sözlük* 2005: 598).

Kmk. eçiw “hala”

Kır. ece “büyük kız kardeş, abla” (Yudahin 1998: 320); ece “abla; hala; (esk.) yaşça küçük karıya karşı yaşça büyük karı” (Li 1999: 172).

Alt. ece 1. Teyze. 2. Abla; caan ece (kadınlara saygılı hitap şekli) hala; ecebis (kadınlara saygılı hitap şekli) (Naskali-Duranlı 1999: 79).

1.1.2.5. eke

Clauson’a göre eke kelimesi aslen “birine göre kendisinden yaşça büyük ve babasından yaşça küçük olan yakın kadın akraba” yani “yaşça küçük hala” ve “abla” anlamlarına gelir. Bu kelime daha sonra ise “abla” anlamını kazanmıştır (EDPT: 100).

eke “abla” (EUTS 1968: 70).

egeçi “hala” (Li 1999 173’den: KW: 84).

Özb. ağ. ağäçi, äkäci, egäçi, egäçi “abla; teyze; ant ablası; orta yaşlı kadınların kendinden yaşça büyük kadınlara seslenmesi” (Li 1999: 173-174).

Kmk. eke “hala, teyze” (Li 1999: 174).

1.1.2.6. eze

Eze “Teyze” (Kİ) (Toparlı 2003: 79).

“Teyze” anlamına gelen *eze* kelimesine bugün Türkmen Türkçesi ve Türkiye Türkçesinde rastlanmaktadır.

TT. ağ. eze “teyze; hala” (DS III: 1828).

Tkm. (Nohur ağ.) eze, ezä “anne; abla” (Li 1999: 141).

1.1.2.7. hala

“Arapçadan Türkçeye giren *hala* kelimesi (Ar. hale) aslında ‘annenin kız kardeşi’ demektir. Çağdaş Azericede de bu kelime aynı anlamdadır. Fakat Türkçede ‘*hala*’ kelimesi anlam değişmesi ile ‘*babanın kız kardeşi*’ anlamında kullanılmaktadır. Dolayısıyla Azerice ‘*hala*’ kelimesini duyan bir Türkte bu kelime ‘*babanın kız kardeşi*’ kavramına gönderme yapmaktadır. Azericede ‘*babanın kız kardeşi*’ne ‘*bibi*’ denir. Bu kelime bugün Anadolu ağızlarında da aynen kullanılır. Fakat bu kelime bugün standart Türkiye Türkçesinin yazı diline girmemiştir. Bu iki kelime arasında yanlışlık yapma olasılığının bir nedeni de her iki dilde bu kelimenin ortak bir alana (akrabalık ilişkileri alanına) ait olmasından kaynaklanmaktadır.” (Resulov 1995: 918).

Kaşgarlı’ya göre Arapça *halat*, *halet/halat* kelimesinden gelen *hala* kelimesi “anne tarafından teyze” anlamını karşılar. Fakat Besim Atalay’ın *hala* tabiri ise “baba tarafından kız kardeş” anlamına gelmektedir (Rundgren 1962: 328).

TT. hala “Babanın kız kardeşi” (*Türkçe Sözlük* 2005: 833).

Tkm. (Kıraç, Olam, Hasar ağ.) hala, (Nohur ağ.) hălä “teyze”(Li 1999: 141).

Özb. hālā, ağ. hala, hāla, qālā “teyze; teyze (yaşlı kadına kibar seslenme biçimi) (Li 1999: 142).

Kta. ala, alapçe “hala” (Li 1999: 142).

Hal. hāla “teyze” (Li 1999: 142).

1.1.2.8. küküy

DLT. kükü/küküy “teyze”

DLT. III. 232-8, 232-9 kükü “hala”. *Küküy dahi denir, doğrusu da budur. Küküyüm keldi=halam geldi*” demektir.

1.1.2.9. pice

Bugün Sibiryâ Türk şivelerinde *pice* kelimesi “hala; abla” gibi anlamlarda kullanılmaktadır.

Hak. *pice* “kız kardeş; (baba tarafından yaşça büyük kuzin) (Li 1999: 175).

Şor. (R) pācā “abla; hala; yaşça büyük baldız”, Şor. (D) peçe “kız kardeş, abla”; Şor. (T) peçe “abla; hala” (Li 1999: 175).

Bunların yanı sıra şu kelimeler de “abla” ve “hala” anlamında kullanılmaktadır:

Hak. çaca “abla; teyze” (Li 1999: 178).

Şor. (T) abiçe “abla” (Li 1999: 178).

1.1.2.10. çiçe

Kelime “babanın kız kardeşi, hala” anlamına gelmekte olup Türkçe bir kelimedir. Daha sonra *çiçe* kelimesinin yerini *hala* kelimesi almıştır (Rundgren 1962: 334).

Bunların dışında şu kelimeler de *teyze* anlamında kullanılmaktadır:

Hal. ÄBÄN ÄTÄSİ “teyze” (Binler 2007: 10).

Alt. ABIGAY “Teyze” (Binler 2007: 11).

Bşk. ÄBİY “Hala, nene, teyze, kaynana” (Binler 2007: 11).

Gag. LELÜ “Hala, teyze” (Binler 2007: 204).

1.1.2.11. teyze

Teyze “1. Annenin kız kardeşi, ana yarısı. 2. ünl. Anne yaşıtı kadınlara söylenen bir seslenme sözü.” (*Türkçe Sözlük* 2005: 1971).

Bugünkü Türk lehçelerinde *teyze* kelimesi şu şekilde karşımıza çıkmaktadır:

Yak. tāy ağas // tāy ecıy “Söyleyenin cinsi ne olursa olsun: ana cihetinden büyük kadın akraba: a. annenin dayısının oğlunun kızı, b. Teyze, c. Annenin teyzezadesi, d. Annenin halası yahut teyzesi” (Tekin 1960: 292-293’den Yakut Sözlüğü, s. 7: tāy agas; s. 274: tāy ecıy)¹.

Kırg. tay “ana tarafından akrabalık” (*Kırgız Sözlüğü* Yudahin-Taymas 1998: 717).

Kırg. tay ece “ananın hemşiresi (ister büyük, ister küçük olsun)” (*Kırgız Sözlüğü* Yudahin-Taymas 1998: 717).

Alt. tay yeñe//tay eye “tetka po materii-Tante von Mutterseite” (Tekin 1960: 293’den: Wb., III, 765).

¹ Ayrıntılı bilgi için bk. Talat Tekin “Amca” ve “Teyze” Kelimeleri Hakkında, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten 1960: 283-294.

Tuv. daay-ava “tetya” (Tekin 1960: 293’den: A. A. Pal’mbah, Russko-tuvinsky slovar’, s. 603: tetya “daay-ava”).

Kkp. Dayı apa “starşaya i mladşaya sestri (materi)” (Tekin 1960: 293’den: N. A. Baskakov, Karakalpaksko-russkiy slovar’, s. 157).

Tekin’e göre teyze kelimesi Türkiye Türkçesindeki teyze(<tayaza ~ tayıza) kelimesinin *tay eze-si veya *tayı eze-si gibi bir terkipten gelebileceğini belirtmektedir.

*tay//tayı eze-si tamlamasının ikinci unsuru olan eze kelimesi Türkçede “büyük kız kardeş, abla” anlamına gelen bir kelimedir. Kaşgarlı Mahmud eze kelimesi için Divân’da “büyük kız kardeş” anlamını kullanıyor. Daha çok Oğuz-Kıpçak grubuna ait bir kelime olduğu anlaşılan teyze kelimesi, Anadolu ağızlarında bugün de yaşamakta ve “teyze, hala, yenge” anlamlarda kullanılmaktadır (Tekin 1960: 294).

1.2. İNGİLİZCEDEKİ AKRABALIK ADLARI

İngilizcede kullanılan belli başlı akrabalık adları şu şekilde sıralanabilir:

FATHER: “Baba” anlamına gelir. Kelime Orta İngilizcede *fader*, Eski İngilizcede ise *fæder* şeklindedir. Bunun yanı sıra kelime Eski Yüksek Almancada *fater*, Latince *pater*, Grekçe *patēr* şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Kelimenin sinonimleri *dad*, *daddy*, *old man*, *papa* (also *popa*), *pater* [chiefly British], *pop* şeklindedir.

MOTHER: “Anne” demektir. Kelime Orta İngilizcede *mōdor*; Latince *mater* şeklindedir. 12. yüzyıldan önce kelimenin ilk kez kullanıldığı bilinmektedir.

SISTER: “Kız kardeş” anlamına gelen kelimenin ilk kez 12. yüzyıldan önce kullanıldığı bilinmektedir. Eski İngilizcede *sweostor*, Latince *soror* ve Sanskritçe *svasr* şeklinde kullanılmıştır.

CHILD: “Çocuk” anlamına gelen bu kelimenin de 12. yüzyıl öncesinde kullanımları vardır. Eski İngilizcede *cild* şeklinde kullanılmıştır.

DAUGHTER: “Kız çocuk, kız evlat”. Orta İngilizcede *doughter*, Eski İngilizcede *dohtor* olarak görülen kelimenin ilk kullanımının 12. yüzyıl öncesine dayandığı bilinmektedir.

PARENT: “Ana baba, ebeveyn” demektir. Orta İngilizcede, Anglo-Fransızcada ve Latince *parent-*, *parens* (Lat. *parere*) şeklinde görülen kelimenin 15. yüzyıldan beri kullanıldığı bilinmektedir.

NIECE: “Kız yeğen” anlamındadır. Orta İngilizcede *nece granddaughter*, *niece*, Anglo-Fransızcada *nece*, *niece*, Latince *neptia*, *neptis*, *nepot-*, *nepos* şeklinde görülür ve 14. yüzyıldan itibaren kullanıldığı bilinmektedir.

NEPHEW: “Erkek yeğen” demektir. Orta İngilizcede *nevew*, Anglo-Fransızcada *nevou*, *neveu*; Latince *nepot-*, *nepos*, *nephew*; Eski İngilizcede *nefa*, Sanskritçe *napāt* şeklinde olup 14. yüzyıldan beri kullanıldığı bilinmektedir.

UNCLE: “Amca; dayı; enişte” demektir. Orta İngilizcede, Anglo-Fransızcada *avunculus* “annenin erkek kardeşi” anlamında kullanılmaktaydı. Eski İngilizcede *ēam* “amca; dayı” anlamında, Latince *avus* “büyükbaba, dede” anlamında kullanılmaktaydı. İlk kullanımının 14. yüzyıl olduğu bilinmektedir.

AUNT: “Teyze; hala” anlamında olup Orta İngilizcede, Eski Fransızcada *ante*, Latince *amita* şeklinde olup 14. yüzyıldan beri kullanıldığı bilinmektedir.

BROTHER: “Erkek kardeş” anlamındadır. Orta İngilizcede *brōthor*, Eski Yüksek Almancada *bruodor* brother, Latince *frater* şeklinde olup 12. yüzyıldan önce kullanıldığı bilinmektedir.

GRANDFATHER: “Dede, büyükbaba” anlamına gelen bu kelimenin 15. yüzyıldan beri kullanıldığı bilinmektedir.

GRANDMOTHER: “Büyükanne, babaanne; anneanne, nine” demektir. Bu kelimenin 15. yüzyıldan beri kullanıldığı bilinmektedir.

COUSIN: “Teyze çocuğu, kuzen, dayı oğlu/kızı, amca oğlu/kızı, hala oğlu/kızı” anlamlarına gelmektedir. Kelime Orta İngilizcede *cosin*, Latince *consobrinus* şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

MOTHER-IN-LAW: “Kayınvalide, kaynana” anlamına gelmekte olan bu kelimenin 14. yüzyıldan beri kullanıldığı bilinmektedir.

FATHER-IN-LAW: “Kayınbaba, kaynata, kayınpeder” demektir.

HUSBAND: “Koca, eş, zevc” anlamına gelen bu kelimenin 13. yüzyıldan beri kullanıldığı bilinmektedir. Kelime Orta İngilizcede *husbonde*, Eski İngilizcede *hūsbonda* biçimlerinde kullanılmıştır.

2. Türkçe ve İngilizcedeki Bazı Akrabalık Adlarının Karşılaştırılması

Türkçede gerek kan yoluyla gerekse de evlenme yoluyla çok sayıda akrabalık adı saymak mümkündür. Bunların içinde her iki dilde de dikkati çeken *amca*, *dayı*, *hala* ve *teyze* sözcüklerini incelemek suretiyle iki dildeki farklılıkları ortaya koymaya çalışacağız.

Türkçede yukarıda da saydığımız gibi *amca* ve *dayı* için farklı, *hala* ve *teyze* için farklı akrabalık adları kullanılmıştır. Oysa İngilizcede ve diğer bazı Hint-Avrupa dillerinde durum böyle değildir.

İngilizcedeki *uncle* kelimesi dört akrabalık terimini karşılar: 1. MB (mother’s brother); 2. MF (mother’s father); 3. MZH (mother’s sister’s husband); 4. FZH (father’s sister’s husband) (Baştuğ 1993: 2).

İngilizcede *amca* ve *dayı* için tek bir akrabalık adı kullanılmaktadır. Aynı durum *teyze* ve *hala* kelimeleri için de geçerlidir.

Şimdi söz konusu kelimelerin durumu için İngilizcenin en kapsamlı ve geniş sözlüğü olan Webster’in İngilizce Sözlüğüne bir göz atalım:

Aunt: Birinin babasının veya annesinin kız kardeşi. Ayrıca *amca* veya *dayının* eşine de bakınız. ¹ (Webster’s 1934: 182).

Görüldüğü gibi İngilizcenin en kapsamlı sözlüklerinden biri olan Webster’da *aunt* kelimesi “teyze” ve “hala” anlamının her ikisini de kapsayacak şekilde açıklanmaktadır. Bunun yanı sıra “amca veya dayının eşi” anlamındaki *yenge* kelimesine de gönderme yapılmak suretiyle İngilizce *aunt* kelimesi ile *teyze*; *hala* ve *yenge* gibi üç farklı akrabalık kavramı tek bir kelimeyle karşılanmıştır.

¹ aunt: 1. The sister of one’s father or mother; -correlative to nephew or niece. Also applied to an uncle’s wife.

Uncle: Birisinin babasının veya annesinin erkek kardeşi.¹ (Webster's 1934: 2762).

Yukarıdaki tanımdan da anlaşılacağı üzere Türkçedeki *amca* ve *dayı* kelimelerine karşılık gelen İngilizcedeki *uncle* kelimesi "birinin babasının veya annesinin erkek kardeşi" şeklinde tanımlanmıştır. İngilizcedeki *uncle* kelimesiyle iki hatta üç farklı akrabalık terimi aynı kelime ile karşılanmıştır. Oysa birisinin babasının erkek kardeşi o kişinin amcası; birisinin annesinin erkek kardeşi ise o kişinin dayısı demek olur ki Türkçede söz konusu kelimelerle ilgili pek çok terim bulunduğunu söylemek mümkündür.

İngilizcede anne tarafından veya baba tarafından oluşmuş akrabalıklar, kana bağlı akrabalıklar yahut evlilik yoluyla oluşan akrabalıklar olarak açık bir şekilde ayrılmamıştır. O nedenle biz *uncle* kelimesinin birinin babasının erkek kardeşi mi yoksa birinin annesinin erkek kardeşi mi olduğunu tam olarak ayırt edemeyiz (Wen-Min 2007: 34). Buna karşılık Türkçede evlilik yoluyla oluşan akrabalıklar (bacanak, elti vb.) ile kan yoluyla oluşan akrabalıklar (anne, teyze, dede, amca, dayı vb.) açıkça gösterilmiştir.

İngiliz akrabalık sisteminde cinsiyet farklılıkları da göz ardı edilmiştir. Örneğin tüm erkek ve kız çocukları, birinin baba veya annesinin erkek veya kız çocukları aynı terimle *cousin* kelimesiyle karşılanır (Wen-Min 2007: 34). Türkçede bu kelimeye karşılık hala oğlu/kızı, amca oğlu/kızı, dayı oğlu/kızı, teyze oğlu/kızı sözcükleri yer almaktadır.

II. SONUÇ

Türkçe akrabalık adları bakımından dünyanın en zengin dillerinden biridir. Gerek kan bağı gerekse evlenme yoluyla yüzlerce hatta binlerce akrabalık kavramını Türkçede bulmak mümkündür.

Birçok dilde, örneğin Hint-Avrupa dillerinde iki hatta üç akrabalık adı tek bir sözcükle ifade edildiği hâlde, Eski ve Orta Türkçede ve günümüz Türk lehçelerinde her tür akrabalık adı için ayrı terimler kullanılmış ve kullanılmaktadır.

Örneğin, Hint-Avrupa dillerinin çoğunda 'amca' ve 'dayı' (ve enişte) için tek terim kullanılır: İng. *uncle*, Alm. *Onkel*, Fr. *oncle*, Rus. *дядя* vb. Yine bu dillerde 'hala' ve 'teyze' (ve 'yenge') için de tek terim kullanılır: İng. *aunt*, Alm. *Tante*, Fr. *tante*, Rus. *mëmka* vb." (Li 1999: 319).

İngilizcede Türkçeye kıyasla akrabalık adlarının bu denli sınırlı ve dar kapsamlı olmasının çeşitli toplumsal nedenleri vardır.

İlk olarak Türklerde aile kurumu toplumsal hayatın merkezinde yer alır. Aile ve akrabalık ilişkileri Türklerde geleneksel bir yapıya sahiptir. Oysa İngilizlerde kişisel özgünlükler ön plandadır. Bireysellik, baskın ve karakteristik bir ideoloji olarak İngiliz kültüründe hâkimdir. İngiliz toplumunda kişisel dokunulmazlıklara ve mahremiyete

¹ uncle: [fr. *Uncle*, *uncle*, fr. L. *avunculus* maternal uncle; akin to L. *avus* grandfather, Lit. *avynas* uncle; akin to Goth. *awo* grandmother]1. The brother of one's father or mother: also an uncle-in law; -the correlative of aunt in sex, and of nephew and niece in relationship. Uncle is sometimes used as a kindly or familiar title for an elderly man...

büyük önem verilir. Bu nedenle İngilizler aile ilişkilerinde çok fazla akrabalık terimine ihtiyaç duymamışlardır (Wen-Min 2007: 34).

Kısaltmalar

1) Dil ve Lehçeler

TT. Türkiye Türkçesi
Az. Azerbaycan Türkçesi
Gag. Gagavuz Türkçesi
Kır. Kırgız Türkçesi
Tkm. Türkmen Türkçesi
Kaz. Kazak Türkçesi
Tat. Tatar Türkçesi
Kklp. Karakalpak Türkçesi
Özb. Özbek Türkçesi
Uyg. Uygurca
Y.Uyg. Yeni Uygur Türkçesi
Bşk. Başkurt Türkçesi
Kta. Kırım Tatar Türkçesi
Kmk. Kumukça
Hal. Halaçça
Alt. Altay Türkçesi
Yak. Yakut (Saha) Türkçesi
Hak. Hakasça
Tuv. Tuvaca
Şor. Şorca
Alm. Almanca
İng. İngilizce
Fr. Fransızca
Rus. Rusça
Lat. Latince

2) Kitaplar

TS: Tarama Sözlüğü
DS: Derleme Sözlüğü
DLT: Divanü Lûgati't-Türk
EUTS: Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü
USp: W. Radloff, 1928: Uigurische Sprachdenkmäler, Leningrad.
BM: Bulgatü'l-Muştak
Kİ: Kitâbü'l İdrâk li Lisani'l-Etrak
MA: A. Zajaczkowski, 1938: Manuel Arabe de la langue des Turcs et des Kiptchaks (époque de l'état Mamelouk), Warszawa.
KG: M. Akkuş, 1995: Kitab-ı Ğunya, İnceleme-Metin-İndeks, Tıpkı Basım, Ankara.
BN: M. Thackston, Jr., 1993: Zahiruddin Muhammad Babur Mirza: Bâburnâma I-III, Cambridge.
İM: A. Battal, 1934: İbnü-Mühennâ Lûgati, İstanbul.
EDPT: An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish

3) Diğer Kısaltmalar

sf. sıfat

ünl. ünlem

ağ. ağız

mec. mecaz

hlk. halk ağzında

KAYNAKLAR

AKSAN, Doğan (1978) *Anlambilimi ve Türk Anlambilimi*, Ankara: "Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları".

ATA, Aysu (1998) *Nehcü'l-Feradis III, Dizin-Sözlük*, Ankara: "Türk Dil Kurumu Yayınları".

BAYNİYAZOV, A., BAŞKAPAN, V., KOÇ, K. (2003) *Kazak Türkçesi-Türkiye Türkçesi Sözlüğü*, Ankara: "Akçağ Yayınları".

BAŞTUĞ, Sharon (1993) "Kök Türk Kinship Terminology: an Omaha Model", *Central Asiatic Journal*, 37: 1-19.

BİNLER, Mehmet Ziya (2007) *Türk Dünyası Aile ve Akrabalık Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: "Selenge Yayınları".

CAFEROĞLU, Ahmet (1968) *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*, İstanbul: "Enderun Kitabevi".

CLAUSON, Sir Gerard (1972) *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, Oxford.

DANKOFF, Robert (1972) "Kasgari on the Tribal and Kinship Organization of the Turks", *Archivum Ottomanicum*, IV: 23-43.

Derleme Sözlüğü, Cilt I, II, III, IV; V (2009) Ankara: "Türk Dil Kurumu Yayınları".

DİVİTÇİOĞLU, Sencer (2000) *Kök Türkler, Kut, Küç, Ülğ*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları".

ECKMANN, Janos (1995) *Nehcü'l-Feradis I Metin, II Tıpkıbasım*, (Haz. Semih Tezcan-Hamza Zülfikar), Ankara: "Türk Dil Kurumu Yayınları".

ERGİN, Muharrem (2002) *Orhun Abideleri*, İstanbul: "Boğaziçi Yayınları".

ERGİN, Muharrem, (1997) *Dede Korkut Kitabı II (İndeks-Gramer)*, Ankara: "Türk Dil Kurumu Yayınları".

GENÇ, Reşat (1997) *Kaşgarlı Mahmud'a Göre XI. Yüzyılda Türk Dünyası*, Ankara: "Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları".

GÖMEÇ, Saadettin (2001) Kök Türkçe Belgelerdeki Akrabalık İsimleri, İstanbul: "*Türk Dünyası Tarih Dergisi*", Sayı 173.

GUMİLYEV, L. N. (2002) *Eski Türkler*, (Çev. Ahsen Batur), İstanbul: "Selenge Yayınları".

HORNBY, A.S., GATENBY, E.V., WAKEFIELD, H. (1948) *A Learner's Dictionary of Current English*, London: "Oxford University Press Geoffrey Cumberlege".

İNAN, Abdulkadir (1987), *Makaleler ve İncelemeler*, Ankara: "Türk Tarih Kurumu Yayınları".

İZ, F., HONY, C. (1957), *A Turkish-English Dictionary*, "Oxford At The Clarendon Press".

İZ, F., HONY, C. (1978) *The Oxford English-Turkish Dictionary*, "Oxford University Press".

- Lİ, Yong Song (1999) *Türk Dillerinde Akrabalık Adları*, İstanbul: "Simurg Yayınları".
- NASKALİ E.G., DURANLI M. (1999) *Altayca – Türkçe Sözlük*, Ankara: "Türk Dil Kurumu Yayınları".
- NECİP, Emir Necipoviç (1995) *Yeni Uygur Türkçesi Sözlüğü*, (Çev. İklil Kurban), Ankara: "Türk Dil Kurumu Yayınları".
- NEILSON, W.A., KNOTT, T.A., CARHART, P.W. (1934) *Webster's New International Dictionary of the English Language*, USA: "G&C Merriam Co."
- ÖNER, Mustafa (2009) *Kazan-Tatar Türkçesi Sözlüğü*, Ankara: "Türk Dil Kurumu Yayınları".
- POKROVSKAYA, L. A. (1961) "Termin Rodstva V Tyurkskix Yazıkax", *İstoričeskoje Razvitiye Leksiki Tyurkskix Yazıkox*, Moskva, İzdatel'stvo Akademi Nauk SSSR, s.11-81.
- QUIRK, R. (1990) *Longman Dictionary of Contemporary English*, London.
- RESULOV, Asker (1995) "Akraba Diller ve "Yalancı Eş Değerler Sorunu", *Türk Dili*, Ankara, Sayı: 524, s. 916-924.
- RIFKI, Ragıp (1931) *Almanca-Türkçe Büyük Lûgat*, İstanbul: "Kanaat Kütüphanesi".
- RUNDGREN, Frithiof (1962): "Teyze und Čičä: Bemerkungen Zu Den Türkischen Verwandtschaftsnamen, *Oriens*, XV: 325-336.
- SARAÇ, Tahsin (1985) *Büyük Fransızca-Türkçe Sözlük*, İstanbul: "Aday Yayınları".
- SESLİ, Hüseyin (1968) *Dil Alanı Üzerine*, Erzurum.
- SESLİ, Hüseyin (1968) *Muhteva Bakımından Dil ve Gerçek*, Erzurum.
- TEKİN, Talat (2006) *Orhon Yazıtları*, Ankara: "Türk Dil Kurumu Yayınları".
- TEKİN, Talat (1960) "Amca" ve "Teyze" Kelimeleri Hakkında, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, Ankara, s. 283-294.
- TEKİN, T., ÖLMEZ, M., CEYLAN, E., ÖLMEZ, Z., EKER, S. (1995) *Türkmençe-Türkçe Sözlük*, Ankara: "Simurg Yayınları".
- TENİŞEV, E. R., *Tuvinsko-russkiy slovar* (1968) Moskva: İzdatel'stvo "Sovetskaya Entsiklopediya".
- THOMSON, D. (1995) *The Concise Oxford Dictionary of Current English*, USA: "Clarendon Press Oxford".
- Türkçe Sözlük* (2005) Ankara: "Türk Dil Kurumu Yayınları".
- Türkçe-İngilizce Büyük Lûgat* (1959) Ankara: "Tarhan Kitabevi".
- TÜLÜCÜ, Süleyman (1982) "Divanü Lugat-it Türk'te Kadın İçin Kullanılan Sözcükler", *Türk Dünyası Araştırmaları*, XVI, Şubat: 137-141.
- USER, Hatice Şirin (2009) *Köktürk ve Ötüken Uygur Kağanlığı Yazıtları*, Konya: "Kömen Yayınları".
- WEN, H., MIN, H. (2007) *Comparative Study on English and Chinese Kinship Terms*, *US-China Foreign Language*, Aug. Vol.5, No.8, USA.

İnternet kaynakları

<http://www.merriam-webster.com/dictionary/>

<http://www.en.wikipedia.org/wiki/Family>

http://www.en.wikipedia.org/wiki/Kinship_terminology

<http://www.tdk.gov.tr>